

1. Drept privat

ACȚIUNEA CIVILĂ ÎN VIZIUNEA PROIECTULUI NOULUI COD DE PROCEDURĂ CIVILĂ

*Prof. univ. Dr.h.c. Ioan LEȘ
Facultatea de Drept „Simion Bărnuțiu”
Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu*

Mots-clés: code de procédure civile, projet, action civile, définition, nature juridique, conditions d'exercice

L'action civile dans la vision du projet du nouveau code de procédure civile

Résumé

L'adoption d'un nouveau code de procédure civile en Roumanie est un motif pour la doctrine de réfléchir profondément sur les principales institutions judiciaires envisagées par le législateur. L'auteur considère que l'action civile est l'une des institutions les plus importantes d'un code de procédure civile.

Dans le travail ci-dessous l'auteur estime positive la tentative du législateur de définir, pour la première fois, l'action civile comme un ensemble des moyens procéduraux. Cette définition tend à déterminer l'action civile comme une institution processuelle.

L'auteur considère également comme positive la détermination des conditions d'exercice de l'action civile, malgré que cette détermination n'est pas de nature à rejeter toute forme de controverse dans la matière.

À la fin de l'étude, l'auteur considère que la doctrine va jouer un rôle important dans la clarification de certaines questions de procédure qui pourraient être générées par l'imperfection de quelques textes juridiques.

1. Considerații generale

Proiectul noului cod de procedură civilă promovează unele soluții novatoare, majoritatea dintre ele fiind destinate a conduce la accelerarea procedurii judiciare. În același timp, autorii noului cod au păstrat un număr extrem de important și semnificativ de reguli care și-au găsit o reglementare corespunzătoare și în vechea legislație procesuală. O atare abordare ni se pare salutară, căci fostul cod de procedură civilă a beneficiat și de unele reglementări care, de-a lungul

timpului, și-au dovedit eficiența practică. Frecvențele modificări legislative la care a fost supus fostul cod de procedură civilă au determinat și găsirea unor soluții progresiste, conforme cu necesitățile jurisprudenței. De altfel, multe din soluțiile promovate de legiuitor au fost impuse și în trecut de imperativele jurisprudenței.

Adoptarea unui nou cod de procedură civilă a fost însă indispensabilă, România fiind una din puținele țări membre ale Uniunii Europene care aplica un cod de procedură civilă adoptat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Deși, anacronismul fostului cod de procedură civilă nu a fost total, el nu mai corespundea tendințelor promovate în dreptul judiciar contemporan și noilor reglementări comunitare din domeniu.

Noul cod de procedură civilă reprezintă, în opinia noastră, un progres incontestabil, deși unele din reglementările pe care le cuprinde sunt susceptibile și de o altă viziune. Unele dintre aceste reglementări sunt chiar criticabile. Avem convingerea că doctrina și jurisprudența vor supune noile reglementări unor analize riguroase. Viața va demonstra justetea și eficiența unor soluții, dar și eventuala lor precaritate.

Adoptarea noului cod de procedură, alături de celelalte trei coduri – civil, penal și de procedură penală – va putea contribui la optimizarea actului de justiție și la o schimbare a imaginii publice despre justiție. Noile coduri sunt elemente esențiale ale unei reforme de anvergură, care poate schimba în bine evoluția democratică a României contemporane. Adoptarea noilor coduri ar trebui să rămână în istoria românilor ca un reper al unei schimbări fundamentale a justiției românești.

Noile coduri nu pot însă, prin ele însele, să schimbe mentalitățile și conduita cetățenilor. Ele reprezintă doar premise indispensabile ale unei schimbări atât de necesare pentru viitorul națiunii noastre. Sperăm însă că aceste „instrumente” juridice vor oferi elementele necesare pentru transformarea justiției românești, pentru depășirea mării crize de credibilitate în care se află de mai mulți ani. Pentru realizarea unor asemenea deziderate mai este necesară și o foarte bună organizare judiciară. În fine, personalul judiciar nu poate fi exclus nici el din această ecuație a unei bune justiții. Iar în acest context, nu putem să ignorăm factorul uman, respectiv calitatea aparatului judiciar care poate fi dată numai de o excelență pregătire profesională a celor care formează corpul magistraților (formulă repudiată pe nedrept de legiuitor), de un statut care să le confere acestora independență și demnitate, dar mai ales responsabilitatea implicată de nivelul funcției și a misiunii încredințate de societate.

Perioada următoare este una foarte importantă în privința aplicării viitorului cod de procedură civilă și a formării treptate a unei jurisprudențe adecvate în materie. De aceea, în continuare, ne-am propus să realizăm o succintă exegeză a uneia dintre instituțiile procesuale supuse noilor reglementări cuprinse în proiectul codului de procedură civilă.

2. Reglementări procesuale privitoare la acțiunea civilă

Acțiunea civilă este, fără îndoială, o instituție centrală a dreptului procesual civil, întrucât în jurul ei gravitează întreaga activitate judiciară realizată în materie civilă. De aceea, proiectul codului de procedură civilă îi acordă importanța cuvenită și o reglementează ca atare, chiar în Titlul I din Cartea I (art. 28-38),

după un Titlu preliminar consacrat domeniului de reglementare și principiilor fundamentale.

Proiectul codului de procedură civilă ne oferă, pentru prima dată în legislația noastră procesuală, și o definiție a acțiunii civile. Potrivit art. 28 din proiect: „Acțiunea civilă este ansamblul mijloacelor procesuale prevăzute de lege pentru protecția dreptului subiectiv pretins de către una dintre părți sau a unei alte situații juridice, precum și pentru asigurarea apărării părților în proces”. Acestei definiții legale nu i se poate aduce niciun reproș semnificativ. Dimpotrivă, socotim că ne aflăm în prezența unei definiții cuprinzătoare și extrem de sugestive chiar în determinarea naturii juridice a acestei instituții judiciare extrem de importante.

Influența codului francez de procedură civilă a fost, după părerea noastră, relativ importantă în această privință, fără a fi însă decisivă. Acesta a realizat de asemenea o definiție a acțiunii civile într-o manieră care sugerează că ne aflăm în prezența unei instituții procesuale. Acțiunea este definită de codul de procedură civilă francez atât din punctul de vedere al reclamantului, cât și al pârâtului. Într-adevăr, potrivit art. 30 C. proc. civ. francez: „L'action est le droit, pour l'auteur d'une prétention, d'être entendu sur le fond de celle-ci afin que le juge la dise bien ou mal fondée.

Pour l'adversaire, l'action est le droit de discuter le bien-fondé de cette prétention”.

Asemănarea dintre cele două definiții vizează finalitatea acțiunii civile. Proiectul codului de procedură civilă român raportează acțiunea civilă la un ansamblu de mijloace procesuale prevăzute de lege „pentru protecția dreptului subiectiv”. Deși proiectul nostru nu vorbește de un drept al reclamantului, astfel cum o face codul francez, este evident că acțiunea trebuie reputată ca atare. De altfel, în această privință doctrina noastră nu a exprimat nicio rezervă. Problema esențială a fost întotdeauna aceea de a cunoaște care este raportul dintre dreptul la acțiune și dreptul subiectiv dedus în justiție, respectiv de a determina dacă dreptul la acțiune este sau nu distinct de dreptul subiectiv. Referirea art. 28 din proiectul codului român de procedură civilă la un ansamblu de mijloace procesuale prevăzute de lege sugerează că ne aflăm în prezența unui drept de natură procesuală. Situația este identică și în cazul art. 30 C. proc. civ. francez, care se referă expres la un drept, dar în raport cu o prerogativă procesuală: „dreptul autorului unei pretenții de a fi ascultat asupra fondului acesteia”.

Deosebit de importante sunt și precizările făcute de art. 28 din proiectul codului nostru de procedură civilă, în sensul raportării acțiunii la un „drept pretins de către una din părți”. De asemenea, remarcăm că prin această formulă legiuitorul român a vizat o definiție a acțiunii și din punctul de vedere al pârâtului. De altfel, sub acest aspect, partea finală a art. 28 este și mai sugestivă: „asigurarea apărării părților în proces”.

Totuși, controversa existentă în doctrina noastră privitoare la natura juridică a acțiunii este departe de a fi epuizată, astfel cum ne-am fi așteptat în considerația noii definiții date de art. 28 din proiectul codului de procedură civilă. Aceasta deoarece nu lipsesc din proiect referirile la dreptul material la acțiune [art.682 alin. (3), art. 683 alin. (1) pct. 1 și art. 686]. Prevederile proiectului codului civil confirmă faptul că, în concepția acestuia, dreptul la acțiune are o componentă materială și, implicit, una procesuală. Nu dorim ca în paginile de față să redeschidem controversa privitoare la natura juridică a acțiunii civile, dar socotim că noile reglementări ar fi trebuit să tranșeze această dispută. Ținem să subli-

niem totuși că în ambianța actualelor reglementări proiectul codului de procedură civilă (art. 28) pare a se atașa concepției unitare a acțiunii civile (procesuale), iar codul civil celei dualiste (care distinge între dreptul la acțiune în sens material și dreptul la acțiune în sens procesual).

Proiectul codului de procedură civilă determină și condițiile de exercitare a acțiunii într-un text distinct, înlăturând astfel orice controversă cu privire la numărul și în parte la conținutul acestor condiții. Potrivit art. 31 din proiectul codului de procedură civilă: „(1) Nicio cerere nu poate fi formulată și susținută decât dacă autorul acesteia:

- a) poate să stea în judecată, în condițiile legii;
- b) are calitate procesuală;
- c) formulează o pretenție;
- d) justifică un interes.

(2) Dispozițiile alin. (1) se aplică, în mod corespunzător, și în cazul apărărilor”.

Textul este intitulat marginal „condiții de exercitare a acțiunii civile”. În pofida acestei denumiri marginale, art. 31 din proiect se referă practic la cerințele cererii, fără a determina despre ce anume cerere este vorba. Enunțarea condițiilor acesteia în art. 31 poate sugera faptul că este vorba de cererea de chemare în judecată, care este, neîndoielnic, actul prin intermediul căruia este declanșată acțiunea civilă. Numai că cerințele cererii de chemare în judecată sunt diferite de cele enunțate de text și sunt precizate în art. 183 din proiectul codului de procedură civilă.

Oricum, nu ne aflăm în prezența unei erori fundamentale, doctrina având obligația elementară de a interpreta textul în spiritul său, adică în sensul referirii sale la condițiile de exercitare ale acțiunii civile. Rigoarea l-ar fi obligat însă pe legiuitor să se refere în mod expres la atare condiții¹.

Textul comentat are bogate semnificații procesuale, care sunt legate nu doar de simpla enunțare a condițiilor de exercitare a acțiunii civile. Aceste cerințe au fost enunțate și în trecut de o parte a doctrinei noastre. Considerăm deosebit de pozitivă enunțarea pretenției, ca o cerință a acțiunii civile, căci valorificarea ei constituie însăși baza judecării și statuarea asupra acesteia, scopul spre care se îndreaptă activitatea procesuală a părților. Pozitivă este și enunțarea interesului și a cerințelor pe care acesta trebuie să le întrunească.

O rezervă ar putea fi provocată de redactarea art. 32, teza finală, text ce permite exercitarea unor acțiuni și atunci când interesul nu a devenit încă actual. Potrivit acestui text: „Cu toate acestea, chiar dacă interesul nu este născut și actual, se poate formula o cerere cu scopul de a preveni încălcarea unui drept subiectiv grav amenințat sau pentru a preîntâmpina producerea unei pagube iminente și care nu s-ar putea repara”. De data aceasta, acțiunea civilă are un caracter preventiv. Admiterea unor asemenea acțiuni este însă uneori controversată în dreptul contemporan². Soluția poate fi totuși benefică, pentru motivul evocat chiar de textul în discuție.

¹ Codul de procedură civilă francez în art. 31 se referă la, de pildă, la faptul că „acțiunea este deschisă tuturor acelor care au un interes legitim.”, iar art. 32-1 din același cod precizează că „cel care acționează în justiție într-o manieră dilatorie sau abuzivă poate fi condamnat la o amendă civilă....”.

² În dreptul francez, acțiunile preventive sunt admise numai în mod excepțional și doar în anumite materii. A se vedea în acest sens: L. Cadiet, E. Jeuland, *Droit judiciaire prive*,

O îndoială poate fi însă provocată de distincția pe care legiuitorul o sugerează în privința drepturilor subiective „grav amenințate” și a celor pur și simplu „amenințate”. Prin urmare, în această concepție doar primele se bucură de protecție judiciară. Socotim această distincție extrem de artificială și generatoare de interpretări practice diferite, chiar de arbitrar. Pe de altă parte, ne întrebăm dacă numai drepturile „grav amenințate” trebuie apărate pe calea unor acțiuni preventive. Noi credem că orice drept subiectiv care este „amenințat” în existența sa trebuie să se bucure de o protecție corespunzătoare.

Proiectul instituie și o excepție extrem de importantă de la condiția privitoare la caracterul personal al interesului promovat în justiție. Ne aflăm în prezența unei norme novatoare și cu rezonanțe importante în materie procesuală. Într-adevăr, potrivit art. 35 din proiectul codului de procedură civilă: „În cazurile și condițiile prevăzute exclusiv prin lege, se pot introduce cereri sau formula apărări și de persoane, organizații, instituții sau autorități, care, fără a justifica un interes personal, acționează pentru apărarea drepturilor sau intereselor legitime ale unor persoane aflate în situații speciale sau, după caz, în scopul ocrotirii unui interes de grup ori general”. Este o normă de principiu care vine în preîntâmpinarea unor tendințe care se manifestă tot mai frecvent și în dreptul nostru. Două precizări sunt necesare să fie făcute în legătură cu domeniul de acțiune al textului citat.

Prima precizare constă în faptul că asemenea „intervenții” sau apărări se pot face numai „în cazurile și condițiile prevăzute exclusiv prin lege”. O atare normă este profund explicabilă, având în vedere și exigențele principiului disponibilității procesuale. A doua precizare constă în faptul că asemenea „intervenții” și apărări au ca temei existența unui interes social general sau de grup ori necesitatea apărării drepturilor sau intereselor legitime ale unor persoane aflate în situații speciale.

Exemplele care justifică introducerea unor acțiuni de către diverse autorități, organizații sau instituții, deși prin acestea nu se urmărește apărarea unui drept sau interes al acestora, sunt din ce în ce mai numeroase în dreptul actual. Exemplificativ, menționăm cazul procurorului [art. 45 alin. (1) C. proc. civ., art. 13 alin. (2) din Legea nr. 554/2004, etc.], organizațiilor sindicale [art. 28 alin. (2) din Legea nr. 54/2003], direcțiilor generale de asistență socială și protecția copilului [art. 36 alin. (3), art. 68 alin. (2), art. 75 alin. (1), art. 94 alin. (3) din Legea nr. 272/2004], autorității tutelare [art. 109 alin. (2) și 143 din Codul familiei], organizațiilor consumatorilor (art. 10 din Legea nr. 363/2007).

Proiectul codului de procedură civilă, în art. 31, enunță și o condiție privitoare la capacitatea procesuală a părților. Formula folosită de text vizează posibilitatea autorului unei pretenții de „a sta în judecată”. O atare formulă este folosită mai frecvent în dreptul judiciar din alte țări democratice, cum este cazul Italiei (art. 75) pentru a exprima capacitatea procesuală de exercițiu. În opinia noastră, proiectul codului de procedură civilă, în art. 31, se referă la această cerință unanim recunoscută de doctrină și jurisprudență. De altfel, art. 42 din actualul cod de procedură civilă folosea o formulă asemănătoare.

5-edition, Litec, Paris 2006, p. 219-220. Într-o lucrare de referință se remarcă o tendință de admitere, pentru situații de excepție, a acțiunilor preventive. Totuși acțiunile provocatorii sunt considerate incompatibile cu însăși substanța dreptului la acțiune. A se vedea, în acest sens, M. Bandrac, în *Droit et pratique de la procédure civile*, sous la direction de S. Guinchard, Dalloz, Paris, 5-édition, Paris 2006, p. 6-8.

Una dintre cele mai controversate condiții ale acțiunii civile vizează calitatea procesuală. Disputele din doctrina noastră au purtat mai cu seamă asupra conținutului acestei condiții de exercitare a acțiunii civile³. Avem convingerea că discuțiile din doctrină nu vor înceta, de vreme ce proiectul codului de procedură nu ne oferă repere decisive în legătură cu semnificația procesuală a conceptului „calitate”. Totuși, remarcăm că potrivit art. 36 din proiect: „Calitatea de parte se poate transmite legal sau convențional, ca urmare a transmisiunii, în condițiile legii, a drepturilor ori situațiilor juridice deduse judecării”. Legiuitorul consacră o soluție promovată constant atât de doctrină, cât și de jurisprudență. De aceea, o atare precizare legală nu pare, la o analiză sumară, a ridica probleme deosebite.

În pofida acestui fapt, dispoziția enunțată ne prilejuiește unele reflecții particulare, în considerarea prevederilor art. 37 din proiectul codului de procedură civilă. Potrivit primului alineat al acestui text: „Dacă în cursul procesului dreptul litigios este transmis prin acte între vii cu titlu particular, judecata va continua între părțile inițiale. Dacă însă transferul este făcut, în condițiile legii, prin acte cu titlu particular pentru cauză de moarte, judecata va continua cu succesorul universal ori cu titlu universal al autorului, după caz”. Partea finală a acestui text se armonizează întrutotul cu prevederile cuprinse în art. 36 din proiect, reprezentând doar o aplicațiune particulară a principiului consacrat de lege (de art. 36). Totuși, textul consacră o excepție de la regula transmisiunii calității procesuale, respectiv pentru o singură ipoteză aceea a transmiterii „prin acte între vii cu titlu particular” a dreptului litigios. Ne putem întreba, în mod legitim, de ce legiuitorul nu a promovat o excepție similară și în privința transmisiunilor între vii cu titlu universal ?

În opinia noastră, dispozițiile procedurale care pot suscita serioase controverse sunt cele consacrate în art. 37 alin. (2) din proiect. Potrivit acestui text: „În toate cazurile, succesorul cu titlu particular este obligat să intervină în cauză, dacă are cunoștință de existența procesului, sau poate să fie introdus în cauză, la cerere ori din oficiu. În acest caz, instanța va decide, după împrejurări și ținând seama de poziția celorlalte părți, dacă înstrăinătorul sau succesorul universal ori cu titlu universal al acestuia va rămâne sau, după caz, va fi scos din proces. Dacă înstrăinătorul sau, după caz, succesorul universal ori cu titlu universal al acestuia este scos din proces, judecata va continua numai cu succesorul cu titlu particular care va lua procedura în starea în care se află la momentul la care acesta a intervenit sau a fost introdus în cauză”.

Observația noastră se referă la obligația succesorului cu titlu particular de a interveni în proces. Este adevărat că această obligație, astfel cum rezultă din textul comentat, funcționează doar în ipoteza în care succesorul cu titlu particular „are cunoștință de existența procesului”. Totuși realizarea practică a acestei obligații poate întâmpina serioase dificultăți datorită faptului că ea se raportează la un element subiectiv. Pe de altă parte, intervenția în proces poate fi rezultatul propriei inițiative a terțului sau a uneia dintre părți. Numai că textul nu consacră o formă de introducere forțată în proces a terțului dobânditor. El se referă la posibilitatea introducerii în proces a terțului la cerere sau din oficiu. Ar fi fost poate mai potrivit ca legiuitorul să consacre obligația instanței de a dispune introducerea din oficiu a terțului dobânditor în procesul dintre părțile inițiale.

---

³ A se vedea cu privire la aceste controverse, I. Leș, *Tratat de drept procesual civil*, Editura C.H. Beck, București, 2008, p. 111-118.

Proiectul codului de procedură civilă determină în art. 38 și sancțiunile ce pot interveni în cazul nerespectării cerințelor privitoare la exercitarea acțiunii. Textul se referă la sancțiunile determinate de lipsa capacității procesuale, de lipsa calității sau de lipsa interesului. O remarcă specială vizează faptul că art. 38 are ca obiect cererile făcute de o persoană „care nu are capacitate procesuală”. Constatarea este utilă pentru a concluziona că, de data aceasta, legea nu se referă la capacitatea de a sta în judecată, astfel cum o face art. 31 alin. 1 lit. a) din proiectul codului de procedură civilă. Prin urmare, art. 38 din proiect are în vedere, generic, lipsa capacității procesuale, respectiv atât a celei de folosință, cât și a celei de exercițiu. Așa se explică și referirea art. 38 la anularea și nulitatea cererii. Anularea vizează lipsa capacității procesuale de exercițiu, iar nulitatea lipsa capacității procesuale de folosință. Credem că față de dispozițiile art. 38 din proiectul codului de procedură civilă, aceasta este singura soluție ce trebuie să prevaleze. De observat că art. 43 din actualul cod de procedură civilă consacră sancțiunea anulării cererii, ori de câte ori se constata „lipsa capacității de exercițiu a drepturilor procedurale”. Actualul cod de procedură civilă nu prevede sancțiunea incidentă pentru cazul lipsei capacității procesuale de folosință. Proiectul codului de procedură civilă acoperă această lacună legislativă.

Pentru lipsa calității și interesului proiectul codului de procedură civilă consacră sancțiunea respingerii cererii sau a apărării formulate. Referirea legii și la apărarea formulată este pe deplin explicabilă. Aceasta deoarece cele două condiții se analizează atât în prezența actelor reclamantului, cât și ale pârâtului.

3. Concluzii

Proiectul codului de procedură civilă cuprinde unele inovații pozitive într-o materie atât de importantă cum este aceea a acțiunii civile. Definirea acțiunii civile ca un ansamblu de „mijloace procesuale” destinate a contribui la protejarea dreptului subiectiv constituie un progres considerabil în determinarea naturii procesuale a acestei instituții. În pofida acestei definiții, problema raportului dintre dreptul la acțiune și dreptul subiectiv nu este, în opinia noastră, clarificată, fapt pentru care disputele doctrinare ar putea fi reluate cu și mai multă pasiune.

Remarcăm și determinarea de către legiuitor a condițiilor de exercitare ale acțiunii civile. Totuși, astfel cum am remarcat, art. 31 din proiectul codului de procedură civilă se referă la elementele cererii. De asemenea, determinarea sancțiunilor incidente în ipoteza nerespectării condițiilor de exercitare a acțiunii civile este de natură să înlăture orice controverse în această privință.

În opinia noastră, deosebit de pozitivă este și reglementarea acțiunii civile într-un titlu distinct al primei cărți a proiectului codului de procedură civilă, împrejurare ce evidențiază importanța pe care legiuitorul o acordă acestei instituții centrale a dreptului judiciar privat.

Ne exprimăm convingerea că evoluțiile doctrinare și jurisprudențiale viitoare vor demonstra nu doar semnificația procesuală a instituției cercetate, ci vor contribui și la aplicarea unitară a legii în activitatea de judecată.

REFLECȚII PRIVIND CONȚINUTUL ȘI DEFINIȚIA DREPTULUI DE PROPRIETATE PRIVATĂ

*Prof. univ. dr. Ovidiu UNGUREANU
Lector univ. dr. Cornelia MUNTEANU
Facultatea de Drept „Simion Bărnuțiu”
Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu*

Mots-clés: droit de propriété, propriété privée, attributs, *jus utendi, jus fruendi, jus abutendi*, définitions

Réflexions sur le contenu et la définition du droit de propriété privé

Résumé

La propriété est une réalité ; avant d'être définie, protégée, limitée par des règles de droit, elle est une composante de l'ordre social.

*La propriété apparaît tout d'abord comme une notion juridique auréolée de sa gloire. L'expression *Beati possidentes* imprègne certainement le concept de « propriété ». C'est vrai que pour le juriste, la propriété évoque l'archétype du droit subjectif et du droit réel. Le contenu contemporain de la propriété exprime des contradictions : d'une part, la force de la propriété, d'autre part, sa faiblesse. Mais il est évident que la propriété est d'une extraordinaire vitalité. En effet, la propriété est en expansion constante et elle ne cesse de conquérir de nouveaux domaines.*

D'abord, l'étude examine l'utilité et les attributs de la propriété ; l'article 480 du C.civ. précise bien quel est son contenu : « La propriété est le droit de jouir et disposer des choses ... ». Puis on analyse les caractères du droit de propriété privée et ses définitions : la définition légale, les définitions doctrinaires et la définition avancée par le Projet du nouveau Code civil.

1. Preliminarii

Proprietatea nu este numai un concept juridic pentru că ea există chiar înainte de a fi o noțiune legislativă, jurisprudențială sau doctrinară; nu există societate umană fără proprietate¹. Din momentul în care lucrurile sunt apropiate omul

---

¹ « Proprietatea este un fapt constant și universal în toate țările și în toate timpurile (...). Cu cât omul se dezvoltă și pășește pe calea progresului, cu atât el simte dezvoltându-se în inima sa dorința de a fi proprietar și de a munci spre a-și atinge scopul” (a se vedea, D. Alexandresco, *Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civil român*, tom III, partea I, ediția a II-a revăzută, complet refăcută și mărită în mod considerabil, Atelierele grafice Socec, București, 1909, p. 226).

adoptă unele atitudini și obiceiuri specifice proprietarului, comportament care nu va dispărea nici chiar din ordinul legiuitorului; este aproape sigur că atunci s-a născut și verbul auxiliar *a avea* și adjectivele posesive (al meu, al tău etc.)².

Conceptul contemporan de proprietate, aparent unificat și coerent, s-a născut din însăși istoria sa: el este moștenit din dreptul roman care ignora puterile individuale, din dreptul medieval care asociază statutul persoanelor cu cel al a bunurilor și din individualismul voluntarist al secolului luminilor³. La început, transformarea Cosmosului într-un univers fără ordine, fără rațiune, fără creator a părut să dea omului stăpânirea suverană a naturii; hazardul și necesitatea erau singurele limite ale puterii sale. „În acel moment proprietatea devine un drept individual inerent naturii umane; ca atare ea este abstractă și permanentă; ea este de asemenea nelimitată de vreme ce omul este pe viitor stăpânul lui și al universului”⁴. Vidul astfel creat este umplut de puterea politică care se erijează în paznic al binelui comun și al proprietății după ce în prealabil îi va fi fixat limitele.

Proprietatea este, dacă mai este necesar să precizăm, un drept subiectiv și un drept real. De altfel proprietatea a servit ca model în elaborarea noțiunii de drept subiectiv⁵. Ea ar putea fi, cum adesea s-a spus, o libertate (o supranotațiune, o suprainstituție). În adevăr, proprietatea este în același timp un model, un simbol de libertate, o situație ideală. Dar proprietatea nu înseamnă, de altă parte, numai asigurarea condițiilor de existență ale individului și independența sa, ci și libertatea politică care este, în principiu, fără valoare în absența unei sfere patrimoniale care să fie economico-privată⁶.

Dreptul de proprietate este cel mai important și mai amplu drept real; el este un *drept real tip* care absoarbe toate utilitățile bunului și nu are ca limită decât bunul însuși. Proprietatea este un drept complet (*plena in re potesta*)⁷. Ea este

² Hayek (1899-1992) spunea că mitul conform căruia proprietatea a fost „inventată” și că înaintea acesteia ar fi existat comunismul primitiv a fost contrazis de cercetările antropologice: „nu mai poate exista astăzi nici o îndoială că recunoașterea proprietății a precedat apariția culturilor, chiar și a celor primitive” (Fr. von Hayek, *Droit, législation et liberté*, Presses Universitaires de France, vol. I, 1992, p. 129). El a fost cel care spunea că dreptul, libertatea și proprietatea sunt o trinitate indisolubilă.

³ Pentru detalii, a se vedea, O. Ungureanu, C. Munteanu, I.C. Rujan, *Evoluția istorică și fundamentele filozofice, juridice, sociologice, economice și teologice ale proprietății asupra pământului*, în *PR*, nr. 5/2005, Partea a VI-a, p. 107-131 ; C. Munteanu, *Repere evolutive privind articolul 480 C. civ.*, în *RRDP*, nr. 2/2007, p. 78-95.

⁴ Ch. Atias, *Droit civil. Les biens*, Litec, Paris, 2007, p. 72.

⁵ Etimologie : *proprietas* înseamnă calitate a bunului ; dar ea derivă de la *domeniu* care la Roma era o putere (« o parte a persoanei ») și care a fost transformată în culorile dreptului subiectiv (Zenati-Castaing, *La propriété, mécanisme fondamental du droit*, în *RTD.civ.*, 2006, p. 446). Autorul subliniază că « proprietatea înainte de a fi o putere desemnează lucrul în el însuși, abstracție făcând de orice drept », afirmație prin care reconstruiește, pur și simplu, sistemul tradițional al proprietății.

⁶ P. Badura, *Libertatea și proprietatea (Freiheit und Eigentum)*, în *Handbuch des Verfassungsrechts*, de P. Badura, E. Benda, W. Meihover, H.J. Vogel, 2. Auflage, Editura Walter de Gruyter, Berlin, New York, 1994, p. 332.

⁷ Proprietatea este rezumatul tuturor puterilor (*plena potestas*), deosebit de aspectul magic care nu este decât al ei; adică căsătoria mistică cu lucrul, în particular cu pământul (J. Carbonnier, *Préface à R. Rarijaona, Le concept de propriété en droit foncier de Madagascar (étude de sociologie juridique)*, 1967, în J. Carbonnier (1908-2003), *Ecrits. Textes rassemblés par Raymond Verdier*, Presses Universitaires de France, Paris, 2008, p. 1177) .

de asemenea un drept total pentru că proprietarul are toate puterile asupra bunului său.

Fără a intra în alte detalii, deoarece am depășit cadrul stabilit, vom reține că proprietate în evoluția ei este multiformă și acoperă accepțiuni diverse, în funcție de epoci și de sisteme juridice, economice și sociale. Cu toate acestea ea nu exclude totuși o omogenitate. Alternativa pare a fi între o proprietate unitară și proprietățile dezmembrate, și, deopotrivă, între proprietatea exclusivă și proprietățile colective. Apoi, dacă avem în vedere cele două componente ale proprietății, adică apropierea și utilizarea bunurilor, atunci proprietatea individuală poate permite uneori o utilizare colectivă și invers, o proprietate colectivă poate forma obiectul unei utilizări individuale. În orice caz, conținutul și limitele dreptului de proprietate sunt dependente de dezvoltarea socială și economică dar și de concepția dominantă privind ordinea socială.

Astăzi dreptul de proprietate se manifestă, pe de o parte, printr-o valorizare a proprietății mobiliare și, de altă parte, prin creșterea restricțiilor aduse proprietății imobiliare. Se pare că există o tendință mai nouă – apărută o dată cu amplificarea drepturilor personalității – care face ca dreptul de proprietate să pună în discuție personalitatea; ar fi deci vorba despre o personalizare a bunurilor și a proprietății. Proprietățile, de altă parte, s-au multiplicat: proprietatea comercială, proprietatea spațio-temporală, „proprietatea numelui și a corpului”, etc. Pentru că imaterialitatea a invadat sfârșitul sec. al XX-lea prin progresele științei are loc intrarea în lumea juridică a unor bunuri care nu există material și deci se înmulțesc proprietățile incorporale⁸. Nu este mai puțin adevărat că dificultățile care țin de apariția noilor „realități” imateriale în lumea creațiilor spiritului și ale multiplelor dematerializări sunt sporite⁹. Adesea, în prezent, controversile proprietății poartă asupra dimensiunii și duratei prerogativelor ei. În sfârșit, pentru că în prezent asistăm la o accentuată constituționalizare și internaționalizare a drepturilor

---

⁸ Instanța de contencios european a drepturilor omului, în aplicarea art. 1 din Protocolul adițional la Convenția europeană a stabilit că noțiunea de « bunuri » are o semnificație autonomă și nu se limitează la proprietatea unor bunuri corporale (pentru detalii a se vedea, C. Bîrsan, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, vol. I, Drepturi și libertăți*, Editura All Beck, București, 2005, p. 962-1003). Articolul 1 din Protocolul nr. 1 conferă protecție inclusiv bunurilor incorporale, cum sunt clientela, interesele economice legate de exploatarea unui magazin de băuturi sau a unui proiect imobiliar, părțile sociale, o garanție etc. (a se vedea pe larg, F. Sudre, *Drept european și internațional al drepturilor omului*, Editura Polirom, București, 2006, p. 376-379).

Statuând că proprietatea în sens larg este orice drept patrimonial (*Eigentum ist jedes vermögenswerte Recht*), adică inclusiv creanțe în bani, acțiuni, drepturi de proprietate intelectuală, asigurări sociale etc., doctrina și jurisprudența germană au stabilit că înțelegă astfel proprietatea constituie obiect al garanției constituționale stabilit de art. 14 din Constituție (P. Badura, *op. cit.*, p. 328). În idealismul german subiectivarea garanției proprietății apare o dată cu conturarea personalității (*Persönlichkeit*); W.F. Hegel în *Grundlinien des Philosophie des Rechts* spunea: „Persoana trebuie să-și afirme o sferă exterioră a libertății sale pentru a fi sau a exista ca idee” (*ibidem*).

⁹ Fr. Terré, *Avant-propos*, în *Archives de philosophie du droit*, tome 43, *Le droit et l'immatériel*, Editions Sirey, Paris, 1999, p. 9-11.

fundamentale această împrejurare se răsfrânge și asupra dreptului de proprietate¹⁰.

2. Analiza atributelor dreptului de proprietate

În plenitudinea sa, dreptul de proprietate înglobează diverse prerogative care, prin reunirea lor, constituie deplina proprietate. Aceste prerogative sunt puteri inerente proprietății, facultăți și libertăți atașate ei; ele sunt atributele proprietății¹¹.

Aceste atribute sunt în număr de trei: *jus utendi* sau *usus*, *jus fruendi* sau *fructus* și *jus abutendi* sau *abusus*; este trilogia clasică¹². Dar proprietatea este mult mai mult decât suma uzului, folosinței și dispoziției; reunirea lor îi schimbă fundamental natura¹³. Desigur, în sens larg proprietatea ar fi un drept individual compus din alte drepturi individuale: de uz, de folosință și de dispoziție.

Este adevărat că unii autori, mai nou, critică reunirea acestor trei prerogative deoarece se susține că astfel se tinde a se acredita o teorie a unei proprietăți apuse susținută de postglosatori care considerau că uzufructul face parte din proprietate, concepție care nu mai poate fi susținută astăzi, proprietatea divizată fiind abolită¹⁴.

¹⁰ Zattara, *La dimension constitutionnelle et européenne du droit de propriété*, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Paris, 2001, p. 17-18; a se vedea de asemenea, Bianca Selejan-Guțan, *Protecția europeană a drepturilor omului*, ediția a 3-a, Editura C.H. Beck, București, 2008, p. 209-220; L.-M. Crăciunean, *Interpretarea conținutului dreptului de proprietate privată și a limtelor acestuia în jurisprudența Curții Internaționale de Justiție, Curții Europene a Drepturilor Omului și a Curții de Justiție a Curții Europene*, în *PR*, nr. 4/2008, p. 36-37.

¹¹ *Etimologie: prerogativă* derivă de la compoziția lui *rogare* (a întreba, a consulta, a solicita) respectiv de la *prerogare* (a întreba înainte, în primul rând) și semnifică un drept particular sau chiar privilegiat. *Prerogativa* desemna, la origine, în societatea romană, avantajul pe care-l avea o centurie sau un trib de a fi chemat să voteze primul (G. Cornu, *Linguistique juridique*, 3e édition, Montchrestien, Paris, 2005, p. 187).

¹² S-a observat: « Caracterul complet al dreptului de proprietate este fructul reuniunii în mâinile aceluiași titular a lui *usus*, *fructus* și *abusus* » (P.C. Lafond, *Précis de droit des biens*, Les Editions Thémis, Montréal, 1999, p. 272); pentru atributele dreptului de proprietate, a se vedea, C. Bîrsan, P. Perju, M.-M. Pivniceru, *Codul civil adnotat*, vol I, Art. 1-649, Editura Hamangiu, București, 2008, pct. 2,3 – p. 114.

¹³ Ch. Atias, *op. cit.*, p. 71; în doctrina germană se afirmă că enumerarea tuturor prerogativelor proprietății nu este posibilă. Dar nu există necesitatea unei asemenea enumerări pentru că proprietatea nu este suma prerogativelor privite în individualitatea lor („... *das Eigentum nicht die Summe einzelner Befugnisse ist*”); a se vedea, F.J. Säcker, în *Münchener Kommentar, Sachenrecht*, Band 6, 3. Auflage, C.H. Beck, München, 1997, p. 578.

¹⁴ Fr. Zenati-Castaing, Th. Revet, *Les biens*, 3-e édition entièrement remise a jour et augmentée, Presses Universitaires de France, Paris, 2008, p. 333. Autorii spun că nu este posibilă aici nici o tentativă de a îmbrățișa toate utilitățile care se pot concepe să fie reținute dintr-un lucru. Astfel, dacă se adoptă o accepțiune extensivă a lui *usus*, această utilitate le absoarbe pe celelalte două care sunt moduri particulare de a utiliza un lucru. Dacă, dimpotrivă, se reține o accepțiune restrânsă, va fi permis să se adauge tripticului tradițional numeroase alte utilități (*ibidem*).

A. *Jus utendi*

Acest atribut constă în prerogativa titularului dreptului de proprietate de a *utiliza sau întrebuința bunul*. Utilizarea unui bun este primul semn al proprietății. Uzul poate aparține fie proprietarului bunului care îl exercită în putere proprie și în interes propriu, fie unei alte persoane care îl exercită cu acordul proprietarului în numele și interesul acestuia. Așa cum vom sublinia, proprietarul are latitudinea de a concede utilitățile lucrului terților prin constituirea de drepturi reale; aceasta nu înseamnă că el rămâne mai puțin proprietar chiar dacă este privat de avantajele lucrului.

Usus este pentru proprietar *contactul direct* cu obiectul apropiat¹⁵, puterea de a se servi personal de lucrul său după destinația acestuia¹⁶. *Usus* variază în funcție de natura bunurilor¹⁷. Întrebuințarea unei case constă pentru proprietar în faptul de a o locui el însuși (alt exemplu, șunca se folosește mâncând-o, radioul ascultându-l). Întrebuințarea sau uzul este ca o alternativă a folosinței. În cazul bunurilor consumptibile dreptul de a întrebuința se va confunda cu dispoziția bunului. În adevăr, în timp ce *usus* are vocația de a fi perpetuu pentru bunurile neconsumptibile (exemplul clasic este imobilul), el este instantaneu pentru bunurile consumptibile, confundându-se cu *abusus*. De asemenea, cum s-a spus, el mai este momentan pentru categoria bunurilor pe care uzul le deteriorează iar apoi le distruge; este vorba despre bunurile de consumație¹⁸. Pentru că este o facultate, dreptul de întrebuințare include pentru proprietar și dreptul de a nu se servi de lucrul său (mai puțin în cazurile în care legea îl obligă la folosință)¹⁹ sau de a se servi după bunul lui plac (de pildă, dintr-un câine maidanez stăpânul său îl poate face câine de salon sau, într-un alt exemplu, proprietarul unui teren îl poate cultiva, îl poate planta cu pomi etc.).

¹⁵ Noțiunea de *apropriere* (franceză *approprier*, latină *appropriare*), într-un sens, desemnează acțiunea de a-ți însuși un lucru (a se vedea *DEX*, p. 47). Termenul are o conotație sociologică, fiind inclus, alături de *utilizare*, în cele două componente ale proprietății. *Aproprierea* se aplică lucrurilor asupra cărora poartă dreptul de proprietate, nu asupra dreptului însuși. Simplu spus, un lucru este apropiat atunci când un subiect poate spune: „acest lucru este al meu”. Noțiunea de *apropriere* conține în ea ideea de *excludere* a altuia. *Aproprierea* unui lucru de către un individ înseamnă, într-un sens, o *privare* pentru alții.

¹⁶ În doctrină s-a subliniat că *jus utendi* nu reprezintă numai folosirea bunului de către proprietar, ci și stăpânirea lui în putere proprie și în interes propriu, ceea ce semnifică posesia bunului. Și proprietarul care stăpânește bunul are posesia lui, dar în calitate de titular al dreptului de proprietate asupra bunului. Altfel spus, putem vorbi despre posesie și ca atribut al dreptului de proprietate (C. Bîrsan, *Drept civil. Drepturile reale principale*, ediția a 2-a, Ed. Hamangiu, București, 2007, p. 41-42).

¹⁷ N. Reboul-Maupin, *Droits des biens*, Dalloz, Paris, 2006, p. 109. Autoarea spune că bunurile corporale sau imateriale nu pot forma obiectul dreptului de uz, în acest caz nefiind de conceput decât perceperea veniturilor sau înstrăinarea lor (*ibidem*).

¹⁸ În acest sens *usus* nu este absolut, ci relativ și așa se explică restricțiile impuse lui dacă este contrar legilor și regulamentelor sau dă naștere la tulburări anormale de vecinătate (N. Reboul-Maupin, *op. și loc. cit.*).

¹⁹ S-a subliniat însă că acest « drept la imobilism » nu poate fi infinit. În adevăr, cel care neglijează să dea bunului valoarea sa economică riscă să nu se mai poată plânge de intervenția unui terț care invocă prescripția achizitivă (Y. Strickler, *Les biens*, Presses Universitaires de France, coll. Themis, Paris, 2006, p. 364).

Uzul, după cum s-a afirmat, este mijlocul indispensabil fiecărui proprietar pentru a realiza scopul său, adică utilizarea economică a proprietății sale. Acest fel de folosință se referă la un bun neproductiv sau neexploatat²⁰.

Există însă și destule limitări aduse proprietarului în întrebuințarea bunului; sunt întrebuințări impuse care alterează dreptul de întrebuințare a lucrului. Acestea se datorează faptului că proprietarul nu trăiește izolat de restul societății. Limitările aduse dreptului de uz al bunurilor sunt însă ele însele limitate²¹.

Precizăm că oneori conținutul juridic al dreptului de proprietate privată este rezumat nu numai prin termenii latinești (*jus utendi, jus fruendi, jus abutendi*), ci și prin atributele de posesie (*jus possidendi*), folosința (*jus utendi și jus fruendi*) și dispoziția (*jus abutendi*). Așadar, putem vorbi de posesie ca atribut al dreptului de proprietate. Dar această posesie nu se confundă cu posesia ca stare de fapt; în cazul proprietății, titularul are posesia bunului în această calitate și, deci, în acest context, posesia este un element de drept²².

B. *Jus fruendi*

Este acea prerogativă a dreptului de proprietate în temeiul căreia proprietarul poate folosi bunul în interesul său culegând inclusiv fructele²³. Dar nu toate bunurile sunt frugifere; de aceea *fructus* variază în funcție de obiectul asupra căruia poartă. *Fructus* este în primul rând dreptul proprietarului de a fructifica bunul său sau de a-l lăsa neproductiv. Așa fiind, folosința include un drept de opțiune; această opțiune conține, așadar, un drept de inacțiune. Dreptul de a nu folosi bunul, de a-l lăsa neexploatat trebuie și el inclus în acest atribut.

²⁰ Trebuie reamintit că Evul Mediu făcea din folosința bunurilor elementul esențial al dreptului de proprietate; explicația rezidă în aceea că proprietatea nu conferea integritatea prerogativelor sale și în special *abusus*-ul asupra bunului. În concepția creștină, pământul aparține lui Dumnezeu, care nu condează oamenilor decât folosința prin intermediul suveranului (P. Crocq, *Propriété et garantie*, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Paris, 1995, p. 191).

²¹ M.-L. Mathieu-Izorche, *Droit civil. Les biens*, Sirey, Paris, 2006, p. 79. Un exemplu în acest sens îl constituie celebra lege din Franța anilor 1964 numită « Legea Verdeille » care prevedea obligații pentru micii proprietari de a adera la asociațiile comunale de vânători și, în consecință, de a permite vânătorilor să intre pe terenurile lor; această lege a fost criticată de Curtea europeană a drepturilor omului (CEDH, 29 apr. 1999, *Chassagnou et autres c/ France*); pentru detalii, C. Bîrsan, *Convenția europeană a drepturilor omului ... op. cit.*, p. 818).

²² S-a reținut în această analiză că posesia (*jus possidendi*) este expresia juridică a aproprierii și stăpânirii bunului care constituie obiectul dreptului de proprietate. În concepția autorului, *jus possidendi* este dreptul de a apropria și stăpâni un bun și, totodată, fundamentul tuturor celorlalte atribute ale dreptului de proprietate, prin *stăpânire* înțelegând relația directă dintre proprietar și bunul său. Acest atribut, spre deosebire de celelalte (care se exercită intermitent și succesiv), se exercită continuu (V. Stoica, *Noțiunea juridică a dreptului de proprietate privată*, în Culegere de studii *In Honorem Corneliu Bîrsan și Liviu Pop*, Editura Rosetti, București, 2006, p. 144-145).

²³ În doctrină s-a observat că prin expresia „a se bucura” conținută în art. 480 C. civ. legiuitorul a vrut să includă atributele posesiei și folosinței, adică *jus utendi* și *jus fruendi* (C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil*, vol. II, Editura All, București, 1995, p. 2; în același sens, D. Alexandresco, *Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civil român*, tom 3 ... *op. cit.*, p. 280).

Din cele arătate rezultă că, atunci când un bun este pus în valoare, folosința constă în dreptul de a percepe fructele de orice fel pe care acel bun le produce. În alte cuvinte, folosința este dreptul de a culege liber veniturile acelui lucru, fie prin *acte materiale* de folosință (proprietarul îl valorifică direct, culege el însuși fructele naturale sau industriale; cules de fructe, de cereale, de struguri, ciuperci etc.)²⁴, fie prin *acte juridice* (bunăoară, când percepe fructele civile dând bunul în arendă sau în chirie). Dobândirea fructelor naturale și industriale se va face prin separațiune și nu prin accesiune așa cum statuează art. 482 și 483 C.civ.²⁵ Mai rezultă că dreptul de folosință privește și dreptul de a păstra sau consuma fructele percepute, fie că este vorba de un act material de consumare sau de un act juridic de înstrăinare. Dreptul de liberă dispoziție este armonizat cu o dispensă de răspundere, deoarece titularul folosinței nu are a da socoteală de modul de utilizare a veniturilor sale²⁶.

C. *Jus abutendi*

Acest atribut conferă proprietarului dreptul de a dispune liber de bunul său; acest atribut este singurul rezervat numai proprietarului. În acest atribut proprietatea se manifestă, cum s-a spus, ca o „mică suveranitate”. Fără acest atribut, proprietatea nu poate exista ca drept real. Acest atribut este indispensabil dreptului de proprietate²⁷. Este de menționat că abia în secolul al XVI-lea puterea de dispoziție (*abusus*) devine esența proprietății.

Dreptul de dispoziție este înțeles ca dreptul de „a abuza” (*abusus*)²⁸ material sau juridic de un bun (cuvântul suna rău chiar și în secolul al XIX-lea, de aceea legiuitorul nu l-a întrebuintat). Totuși, dispoziția nu se confundă cu *abusus*; în adevăr, în timp ce abuzând de lucru proprietarul îndeplinește un act pur material, dispunând de el îndeplinește un act juridic; această din urmă opțiune nu este, așadar, o simplă utilitate ci un veritabil atribut al proprietății.

Stăpân pe el, proprietarul găsește în puterea de dispoziție cele mai importante mijloace de a-și satisface voința sa de dominație asupra lucrului său²⁹.

²⁴ Pentru distincția dintre fructe și produse, a se vedea, Gh. Beleiu, *Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil*, Ediția a X-a revăzută și adăugită de M. Nicolae, P. Trușcă, Editura Universul Juridic, București, 2006, p. 107. S-a învederat că bunurile care nu au decât o valoare de plasament au numai vocația de a da fructe și de a putea fi înstrăinate, dar nu utilizate; așa sunt, de pildă, valorile mobiliare cu venituri variabile sau fixe (N. Reboul-Maupin, *op. cit.*, p. 109).

²⁵ Așa cum s-a arătat, *jus fruendi* fiind un atribut al dreptului de proprietate exercitarea acestui drept este suficientă pentru a explica dobândirea fructelor de către proprietar (V. Stoica, *op. cit.*, p. 146).

²⁶ G. Cornu, *Droit civil. Introduction. Les personnes. Les biens*, 11-e édition, Montchrestien, Paris, 2003, p. 349.

²⁷ Mirabeau spunea că « Proprietatea nu se poate înțelege decât pentru cel ce-și poate înstrăina fondul » (în Y. Strickler, *op. cit.*, p. 365).

²⁸ *Etimologie*: cuvântul latin *abusus* semnifică „utilizarea până la epuizare”, „consumarea completă”; el nu desemnează abuzul de către proprietar al dreptului său, ci unul din atributele dreptului de proprietate (G. Cornu Association Henri Capitant, *Vocabulaire juridique*, 6-e édition, Quadrige, Presses Universitaires de France, Paris, 2004, p. 8).

²⁹ G. Cornu, *Droit civil. Introduction. Les personnes. Les biens ... op. cit.*, p. 350. În *Raport către corpul legislativ* redactat cu ocazia adoptării Codului civil francez, Treilhard

Astfel, această liberă dispoziție se dezvoltă pe un plan material și pe unul juridic³⁰.

Acte materiale. Proprietarul, în virtutea lui *abusus*, are dreptul de a demola o construcție (mai puțin în cazul în care edificiul a fost declarat monument istoric), de a dezrădăcina un arbore, de a dărâma un zid, de a distruge recolta, de a tăia picioarele unui scaun, de a arde un anumit bun; desigur, cu excepția cazurilor în care norme prohibitive interzic distrugerea³¹. Interesul proprietarului temperează însă frenezia lui distructivă³². În sfârșit, proprietarul poate abandona bunul, aceasta constituind „manifestarea extremă a suveranității proprietarului”³³. Prin aceasta proprietarul își pierde dreptul fără ca nici un alt drept nou să se instituie asupra lucrului. Apoi, abandonul este totodată un mijloc de a libera lucrul de drepturile reale de care el este gravat.

---

scrie: „Ceea ce este important înainte de toate să se stabilească în Cod este faptul că persoanele au libera dispoziție a bunurilor care le aparțin (...). Iată valoarea și garanția proprietăților!”.

³⁰ Față de dispozițiile art. 641 C. civ. elvețian, care stabilește că „proprietarul unui lucru are dreptul de a dispune de el liber, în limitele legii”, s-a învederat că *libera dispoziție* a proprietarului este o expresie ambiguă în măsura în care poate viza atât dispoziția juridică, cât și dispoziția materială. Autorul conchide că ar trebui luat în considerare mai ales acest al doilea sens, deoarece este vorba în text despre *dispoziția asupra lucrului*, nu asupra dreptului (Ch. Larroumet, *Droit civil. Droits réels principaux*, tome II, 2e édition, Economica, Paris, 2004, p. 103).

³¹ Distrugerea bunului înseamnă „alterarea cea mai completă a lucrului” (Ch. Larroumet, *op. cit.*, p. 262). „Doctorii Islamului” (după cum se exprimă unii comentatori) sunt de acord în a spune că proprietarul nu trebuie să abuzeze de lucru și nici să-l distrugă. Dar este vorba doar de recomandări de ordin moral care trebuie să se impună în conștiința fiecăruia. Dreptul nu vorbește, în principiu, despre aceasta. Relativ la atribuțiile dreptului de proprietate, unii autori orientaliști, preluând concepția europeană, susțin că *Milk-ul* reunește trei elemente: stăpânirea asupra lucrului (*milk al-rakaba*) – putere asupra substanței; deținerea sau posesia lucrului (*mulk al-yad*); puterea de dispoziție (*mulk al-tasarruf*); a se vedea L. Milliot, Fr.P. Blanc, *Introduction à l'étude du droit musulman*, Dalloz, 2001, p. 251. Alți autori arabi arată însă că „Textele nu fac o analiză a elementelor pe care le conține *Milk-ul*: *usus, fructus și abusus*. Tot ce se știe este că lucrul este pus la dispoziția unei persoane, iar aceasta poate să dispună de el după bunul plac” (a se vedea M. El Shakankiri, *La notion de « bien » dans la philosophie juridique musulmane*, în *Archives de philosophie du droit*, Sirey, Paris, 1979, p. 75); pentru dreptul islamic contemporan, a se vedea, N.J. Coulson, *Histoire du droit islamique*, Presses Universitaires de France, Paris, 1995, p. 145-207.

³² G. Cornu, *op. și loc. cit.*; autorul spune că proprietatea este pentru titularul său libertate de expresie, artă de a trăi, act de creație. Unii autori de limbă germană văd în dreptul proprietarului de a dispune de lucru după propria voință *partea pozitivă (positive Seite des Eigentumsrechte)* a dreptului de proprietate iar în dreptul de a exclude pe alții *partea negativă (negative Seite)*; a se vedea Koziol - Welsler, *Bürgerliches Rechts*, Band I – Andreas Kletecka, 13. Auflage, Manzsche Verlag – und Universitätsbuchhandlung, Wien, 2006, p. 281; pentru dreptul civil german (§ 903 din B.G.B.) a se vedea, Schwab/Prütting, *Sachenrecht*, 27. Auflage, C.H. Beck Verlag, München, 1997, p. 130-132; M. Wolf, *Sachenrecht*, 21. Auflage, C.H. Beck Verlag, München, 2005, p. 18-31.

³³ Fr. Zenati-Castaing, Th. Revet, *op. cit.*, p. 334.

Acte juridice de dispoziție. Proprietarul are dispoziția juridică a bunului său. Puterea sa în exercitarea acestui drept culminează. Proprietarul este cel care poate după placul lui să vândă sau să dea gratuit ceea ce are (vânzare, testament, donație etc.)³⁴; pot să existe proprietăți inalienabile, dar această inalienabilitate nu este niciodată perpetuă. Proprietarul poate să îndeplinească valabil, cu privire la bunul său, orice acte de dispoziție, chiar dacă nu sunt acte de înstrăinare (*nota bene*: înstrăinarea nu trebuie să se confunde cu dispoziția, aceasta din urmă fiind mai bogată în consecințe³⁵); bunăoară, constituirea unei ipoteци. El poate apoi să încheie orice acte juridice privind bunul său, contracte de închiriere, de întreținere și reparații, contracte de asigurare, să dea mandat pentru gestionarea bunurilor etc.³⁶ De asemenea, el poate să-și dezmembreze proprietatea: poate să constituie un drept de uzufruct în profitul terțului sau să cedeze nuda proprietate reținând uzufructul etc.; așadar, în constituirea unui drept real trebuie să vedem o manifestare a puterii de a dispune a proprietarului deoarece orice proprietar ulterior va trebui, cât timp sarcina există, să o suporte. Anumite acte de înstrăinare nu sunt acte de dispoziție (de exemplu, vânzarea recoltelor); dar el le poate îndeplini valabil, deoarece cine poate mai mult, poate și mai puțin.

Puterea de a dispune este o putere de voință ea fiind expresia voinței suverane a proprietarului. Ea trebuie să fie liberă altminteri puterea de dispoziție nu există; legea [art. 475 alin. (1) C. civ.] garantează libera dispoziție a bunurilor căci altfel nu s-ar putea garanta proprietatea. Atingerile care pot fi aduse liberei dispoziții a bunurilor sunt de două feluri: unele îndreptate împotriva *bunurilor* însele cărora le compromit disponibilitatea și deci comercialitatea, altele afectează *proprietatea în ea însăși* silind proprietarul să suporte asupra bunului său o operație juridică pe care nu a dorit-o³⁷. Ambele atingeri sunt prohibite de lege și de Curtea europeană a drepturilor omului.

Și acest atribut presupune un aspect negativ, pentru că a refuza să înstrăinezi un bun este tot un mod de a dispune de el. Așadar, proprietarul are *dreptul de a păstra bunul*³⁸.

În orice caz, dreptul de dispoziție trebuie exercitat în condițiile art. 480 C. civ., adică în limitele determinate de lege. În cazul în care prin exercitarea dreptului de dispoziție titularul dreptului de proprietate aduce prejudicii drepturilor altor persoane, vom fi în prezența *abuzului de drept*³⁹.

³⁴ În acest sens Curtea europeană a drepturilor omului a statuat că dreptul de a dispune de proprietate constituie un aspect tradițional și fundamental al dreptului de proprietate (CEDO, Marckx c. Belgique, Serie A nr. 31 din 13 iun. 1979).

³⁵ Dispoziția, s-a spus, este puterea proprietarului de a pune bunul său într-o situație juridică nouă (Fr. Zenati-Castaing, Th. Revet, *op. cit.*, p. 334).

³⁶ Puterea de a dispune nu este o simplă utilitate de care proprietarul se bucură la adăpostul exclusivității, ci ea se întemeiază pe o capacitate distinctă, aceea de a crea raporturi juridice; puterea de dispoziție are ca fundament *commercium* (*ibidem*).

³⁷ Fr. Zenati-Castaing, Th. Revet, *op. cit.*, p. 339.

³⁸ Se susține că uneori pot exista excepții legate de legislația în materie de urbanism și de construcții (Y. Strickler, *op. cit.*, p. 365).

³⁹ Pentru abuzul de drept a se vedea, I. Deleanu, *Drepturile subiective și abuzul de drept*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1988, p. 51 și urm.; O. Ungureanu, *Reflecții privind abuzul de drept și inconvenientele anormale de vecinătate*, în *AULB*, Jurisprudentia,

3. Caracterele juridice ale dreptului de proprietate

A. Absolutismul dreptului de proprietate

Dreptul de proprietate este *absolut*, deoarece el este dreptul cel mai complet dintre drepturile reale⁴⁰; el conferă titularului totalitatea prerogativelor, adică posesia, folosința și dispoziția⁴¹. Dreptul de proprietate este singurul drept care permite să i se atribuie unei persoane toate avantajele lucrului⁴². Absolutul înseamnă în mod obișnuit nelimitat; se poate spune, mai corect, că dreptul de proprietate este esențialmente nelimitat⁴³. Redactorii Codului, proclamând absolutismul acestui drept, au vrut să instaureze principiul că proprietarul nu poate fi subiectul nici unei restricții, nici din partea persoanelor fizice și nici chiar din partea statului; ca orice regulă, el are excepții, după cum vom vedea. Și apoi, un drept absolut nu înseamnă discreționar.

---

nr. 1-2/2003, p. 35-45 ; O. Ungureanu, C. Munteanu, *Propunere de lege ferenda privind reglementarea inconvenientelor anormale de vecinătate*, în *RRDP*, nr. 4/2007, p. 180-194.

⁴⁰ S-a arătat că sub influența dreptului roman și a curentelor raționaliste s-a ajuns la construcția unei proprietăți *unitare (einheitlich)*, complete (*umfassend*) și absolute (*absoluten Eigentumsrecht*) ; P. Badura, *op. cit.*, p. 333.

⁴¹ C. Bîrsan, *Drept civil. Drepturile reale principale...op. cit.*, p. 46; C. Bîrsan, P. Perju, M.- M. Pivniceru, *Codul civil adnotat ... op. cit.*, pct. 4, p. 114; pentru caracterele dreptului de proprietate în dreptul francez, a se vedea și P. Courbe, *Droit civil. Les biens*, Dalloz, 2001, p. 24-28 ; J.L. Bergel, M. Bruschi, S. Cimamonti, *Traité de droit civil. Les biens*, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Paris, 2000, p. 96-105; Fr. Terré, Ph. Simler, *Droit civil. Les biens*, 6-e édition, Dalloz, Paris, 2002, p. 129-139.

⁴² Curtea Constituțională a statuat : dispozițiile art. 480 C.civ. dau definiția legală a proprietății, precizând că dreptul de proprietate este atât un drept absolut, ce rezultă din exercitarea celor trei atribute ale acestui drept real, respectiv *usus, fructus* și *abusus*, cât și un drept exclusiv din punctul de vedere al titularului care le poate exercita în mod liber, cu respectarea însă, a ordinii publice și a dispozițiilor imperative ale legii (Curtea Constituțională, dec. nr. 937 din 18 octombrie 2007, publicată în M.Of. nr. 790/21.11.2007; a se vedea, de asemenea, V. Terzea, *Codul civil adnotat*, vol I, art. 1-643, Editura C.H. Beck, București, 2008, p. 158).

⁴³ S-a spus: cuvântul *absolut* este cel mai scilpitor din întreaga definiție dată proprietății (art. 544 C. civ. francez). De fapt, acest articol, spre deosebire de art. 480 C. civ. român, conține expresia „în modul *cel mai absolut*”, deși absolutul nu are grade de comparație. Dacă s-a ales această formulare, prin ea legiuitorul a voit să sublinieze, o dată în plus, prerogativele proprietarului. Superlativul „cel mai absolut”, așa cum s-a arătat în doctrina franceză, are și o conotație istorică și politică. În adevăr, Revoluția a abolit sistemul feudal și, odată cu el, domeniul eminent, așa încât a rămas domeniul util; pe acesta l-a proclamat Codul civil francez ca proprietate absolută. De altă parte, bunurile bisericii și ale emigranților au fost vândute unei mase de cumpărători care urmau să fie susținătorii noului regim. Articolul 544 C. civ. francez ia în considerare proprietățile așa cum se aflau la sfârșitul Revoluției, fără a se mai permite cercetarea sorgintei lor; acest articol trebuia deci să fie reazemul legal al noilor dobânditori împotriva revendicărilor vechilor proprietari (J. Carbonnier, *Droit civil. Les biens*, tome 3, 19-e édition refondué, Presses Universitaires de France, Paris, 2000, p. 130). Se afirmă în doctrina spaniolă că definiția proprietății este determinată de momentul istoric în care este formulată și de aceea definiția sa din art. 348 C.civ. spaniol este doar un cadru susceptibil de a fi umplut în orice moment al istoriei într-un mod diferit (L. Diez-Picazo, A. Gultón, *Sistema de derecho civil*, vol III, *Derecho de cosas*, Editura Tecnos, Madrid, 2005, p. 139).

Dar absolutismul proprietății afirmat de art. 480 C. civ. este totuși relativ⁴⁴, deoarece este dezmințit de textul invocat care adaugă: „în limitele prevăzute de lege”; oricum, poate să pară puțin contradictoriu să începi prin a spune că dreptul de proprietate este absolut, iar în continuare să adaugi că el suferă limitări prin lege. Așadar, pretinsa proprietate absolută este mai degrabă un exces, o nostalgie de suveranitate, un vis de stăpân⁴⁵.

Încă o dată, superlativul „absolut” nu trebuie înțeles ca fără limite, deoarece proprietatea privată suferă nenumărate îngrădiri⁴⁶. Cu drept cuvânt, s-a spus că dreptul de proprietate fiind social, conține în el însuși germele propriei limitări.

De altă parte, el este absolut pentru că este opozabil *erga omnes*. În adevăr, acest al doilea sens al caracterului absolut desprins din art. 480 C.civ. se referă la natura juridică a dreptului de proprietate. El nu stabilește un raport între persoane determinate ci între un subiect și toți ceilalți; nu există subiect pasiv determinat sau determinabil obligat față de proprietar ci doar trebuie să-i respecte dreptul. Prin aceasta dreptul de proprietate se exercită într-un mod absolut; faptul că este absolută face ca proprietatea să fie izvor de opozabilitate și totodată să facă opozabile situațiile juridice pe care le creează. Așadar, în raport cu caracterul absolut al proprietății vom reține două sensuri: unul care evidențiază caracterul nelimitat al dreptului de proprietate iar celălalt că este opozabil *erga omnes*⁴⁷.

Proprietatea are vocația de a fi recunoscută ca o libertate. După cum s-a arătat, „asemănarea proprietății cu libertatea este frapantă”⁴⁸. Amândouă nu pot fi circumscrise decât prin reguli de excepție; ambele sunt susceptibile de abuz pentru că exercitarea lor, datorită caracterului nelimitat, presupune o alegere și,

⁴⁴ „Proprietatea are un statut juridic ambiguu și oscilează între absolutism și relativitate” (Y. Buffelan-Lanore, *Droit civil. Première année*, 14-e édition, Armand Colin, Paris, 2005, p. 753).

⁴⁵ G. Cornu, *Droit civil. Introduction. Les personnes. Les biens ...op. cit.*, p. 352. Justinian, definind proprietatea ca *plena in re potestas*, adică o plenitudine, îi anunța caracterul absolut.

⁴⁶ Absolutismul dreptului de proprietate rezultat din Codul Napoleon a fost contestat și în doctrina din Quebec. Astfel, propunându-se o altă definiție, dreptul de proprietate este „dreptul de a întrebuița, a folosi și a dispune de lucruri în modul cel mai complet, însă în limitele și sub condițiile determinate de lege”; s-a înlăturat, după cum se poate observa, caracterul absolut al proprietății luându-i locul „*dreptul cel mai complet*” (P. Martineau, *Les biens*, 1e éd., coll. Cours de Themis, Editions Revue Juridique, Montréal, 1973, p. 29).

⁴⁷ În doctrina noastră s-a afirmat că dreptul de proprietate privată este absolut în sensul că este opozabil *erga omnes*, dar în contextul caracterelor acestui drept, această idee trimite mai degrabă la caracterul exclusiv, în timp ce termenul « absolut » are alte semnificații (V. Stoica, *Drept civil. Drepturile reale principale I*, Editura Humanitas, București, 2004, p. 153). Este adevărat că opozabilitatea *erga omnes* este ilustrată în forma cea mai evidentă în caracterul exclusiv al dreptului de proprietate dar ea trebuie reținută într-un sens secundar și în caracterul său absolut. S-a mai reținut în doctrină că dreptul de proprietate este un drept absolut deoarece, pe de o parte, titularul său îl poate exercita direct fără a fi nevoit să ceară altuia să facă ceva, să dea ceva etc. De altă parte, este absolut fiindcă el poate fi exercitat, în ansamblul atributelor sale, în maniera aleasă de proprietar fără ca o altă persoană să fie chemată să-și dea concursul sau să poată influența această opțiune (I. Reghini, „Clasificarea drepturilor subiective”, în *Introducere în dreptul civil*, de I. Reghini, Ș. Diaconescu, P. Vasilescu, vol. 2, Editura Sfera Juridică, Cluj-Napoca, 2007, p. 14).

⁴⁸ Fr. Zenati-Castaing, Th. Revet, *op. cit.*, p. 313.

deci, o apreciere morală care poate fi generatoare de răspundere. Din interpretarea art. 480 C. civ. rezultă regula că tot ce nu este interzis este permis; că, deci, tot ceea ce legea nu interzice proprietarului îi este permis acestuia⁴⁹. Or, în opoziție, titularul oricărui alt drept real nu poate face decât ceea ce i s-a acordat în mod expres să facă (de pildă, uzufructuarul).

Caracterul absolut al dreptului de proprietate îi conferă acestuia dreptul de urmărire și dreptul de preferință⁵⁰.

B. Exclusivitatea dreptului de proprietate

El este *exclusiv* pentru că puterile conferite de acest drept sunt independente de orice alte puteri ale altei persoane asupra bunului respectiv⁵¹. Excepție, situația în care legea sau voința proprietarului dispune altfel; de exemplu, dezmembrămintele dreptului de proprietate (uz, uzufruct, suprafață, servitute și abitație).

Caracterul exclusiv implică, după opinia noastră, caracterul deplin al dreptului de proprietate, adică faptul că el conferă proprietarului cele trei atribute: posesia, folosința și dispoziția; nu poți fi proprietar numai față de unii, în timp ce față de alții să fii neproprietar. Pe motivul plenitudinii sale, acestui drept nu i se mai poate adăuga nimic. După cum s-a reținut, diferența de natură care opune proprietatea celorlalte drepturi rezidă în faptul că acest drept presupune însăși ideea de exclusivitate care însă nu poate fi obiect de apropiere⁵².

Acest caracter decurge implicit din atributele proprietarului⁵³. O dată apropiat, un bun este propriu, nu comun; el aparține individual, exclusiv unuia singur. Excluderea oricărei alte persoane este reversul recunoașterii plenitudinii dreptului de proprietate. Exclusivitatea dreptului de proprietate trimite la situația în

---

⁴⁹ În doctrină s-a afirmat că dreptul de proprietate nu înseamnă dreptul de a face ceea ce este permis ci, dimpotrivă, de a face tot ceea ce nu este interzis; dreptul proprietarului este, prin esență, nelimitat; el nu are alte limite decât cele externe care rezultă din reglementări speciale (Fr. Zenati-Castaing, Th. Revet, *op. cit.*, p. 316). Și în doctrina austriacă s-a subliniat acest lucru spunându-se că dreptul de proprietate este un drept de stăpânire (*Herrschaftsrecht*) asupra unui lucru; el este nelimitat împotriva oricui și este protejat (a se vedea Koziol-Welser, *op. cit.*, p. 280).

⁵⁰ În doctrină s-a pus întrebarea dacă dreptul de proprietate poate să constituie un accesoriu (garanție); altfel spus, dacă natura sa este compatibilă cu o asemenea limitare. Unii autori invocând că dreptul de proprietate este inviolabil și absolut, grandoarea sa face imposibilă degradarea lui într-un drept accesoriu în serviciul unei creațe. S-a replicat că răspunsul trebuie să fie pozitiv – opinie la care ne atașăm –, că există compatibilitate tocmai în virtutea absolutismului acestui drept care dă putere proprietarului să auto-limiteze dreptul său; de altă parte, că limitarea prerogativelor proprietarului este în conformitate cu evoluția dreptului de proprietate (a se vedea P. Crocq, *op. cit.*, p. 63).

⁵¹ Pothier afirma că exclusivitatea dreptului de proprietate este de *esență* acestui drept; acesta este dreptul « prin care un lucru ne aparține în mod privativ față de toți ceilalți » (apud Y. Strickler, *op. cit.*, p. 365).

⁵² Fr. Zenati-Castaing, Th. Revet, *op. cit.*, p. 260.

⁵³ Faptul că la Roma proprietatea absoarbe materia însăși a lucrurilor până la punctul de a se confunda cu ea trădează voința dreptului roman de a afirma exclusivismul proprietății; de aceea, dreptul se confundă cu lucrul; nu se pune problema unor drepturi concurente asupra acestuia (Ch. Caron, H. Lecuyer, *Le droit des biens*, coll. Connaissance du droit, Dalloz, Paris, 2002, p. 12). Totuși, exclusivismul dreptului de proprietate la Roma cunoștea două excepții: coproprietatea și dezmembrămintele.